

IV.

Az első világháborúban

Az Osztrák–Magyar Monarchia (németül *Österreich-Ungarn*) 1867 és 1918 között fennállt különleges dualista állam Közép-Európában. Két fele a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság (hivatalos nevén „A birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok”) volt. Az Osztrák-Magyar Monarchia kiterjedése az I. világháborúig folyamatosan növekedett¹.

Osztrák Császárság

A Birodalmi Tanácsban képviselt királyságok és országok

Más elnevezései: „Ciszlajtánia” vagy „Lajtáninnen”

1 Csehország

2 Bukovina

3 Karinthia

4 Krajna

5 Dalmácia

6 Galícia

7 Osztrák tenger mellék (Görz, Gradiska, Trieszt és Isztria)

8 Alsó-Ausztria

9 Morvaország

10 Salzburg

11 Szilézia

12 Stájerország

13 Tirol

14 Felső-Ausztria

15 Vorarlberg

A magyar Szent Korona országai

Más elnevezései „Transzlajtánia” vagy „Lajtántúl”

16 Magyarország

17 Horvát-Szlavónország

19 Fiume (*Corpus separatum*) (A térképen nincs feltüntetve)

Közös birtok

18 Bosznia-Hercegovina (1908 és 1918 között)

¹ http://hu.wikipedia.org/wiki/Osztr%C3%A1k%20Magyar_Monarchia

1. ábra A Csepel torpedóromboló bevetés közben

1914. június 28-án, Szarajevóban *Gavrilo Princip* szerb diák meggyilkolja *Ferenc Ferdinánd* osztrák-magyar trónörökösét.

Habsburg–Lotaringiai Ferenc Ferdinánd főherceg (*Franz Ferdinand Karl Ludwig Josef von Habsburg-Lothringen, Erzherzog von Österreich-Este*) (Graz, 1863. július 18. – Szarajevó, 1914. június 28.) osztrák főherceg, 1896-tól az Osztrák–Magyar Monarchia trónörököse. Az életét kioltó szarajevói merénylet az I. világháborút kiobbantó eseménynek tekinthető.

Július 5-én *II. Vilmos* német császár hűségnyilatkozatot tesz a Monarchia mellett, megerősítve az I. világháború kitörését jelentő későbbi hadüzenetet².

II. Vilmos, teljes nevén *Friedrich Wilhelm Viktor Albert von Preußen* (Potsdam, Németország, 1859. január 27. – Doorn, Hollandia, 1941. június 4.). Sok más meggondolatlan lépése mellett a leginkább szemére vetett hibája az volt, amikor 1914-ben az orosz mozgósításra válaszul belépett a háborúba. Sokan őt teszik felelőssé az első világháború kirobbanásáért. A császár az Osztrák–Magyar Monarchia megmentése érdekében való beavatkozását az első világháború kitörése követte. *II. Vilmos* kompromisszumokra nem hajlandó fellépésre sarkallta az Osztrák–Magyar Monarchia vezetését. A háborús veszély ijedelemmel töltötte el, de már nem volt képes érdemben befolyásolni a mozgósítást végző tábornokok háborúra való felkészülését. A háború folyamán ugyan névlegesen ő volt a német hadsereg főparancsnoka, azonban a gyakorlatban tábornokai kezében volt az irányítás.

Július 23.-án az Osztrák–Magyar Monarchia ultimátumot intéz Szerbiához. Július 28.-án a szerbekhez intézett ultimátum határideje lejár, beáll a hadiállapot az Osztrák–Magyar Monarchiával, kirobban az I. világháború. A háborút illetően ma már előtérbe került az Orosz Birodalom jelentős felelőssége is. 1914. július 25-én *II. Miklós* cár bejelentette a háborúra való felkészülését. Ennek hatására a szerbek megváltoztatták azon elhatározásukat, hogy elfogadják az osztrák-magyar ultimátumot. Bár Sir George Buchanan szentpétervári brit nagykövet tájékoztatta az oroszokat arra, hogy csapataik teljes mozgósítása a Német Birodalommal való háborúhoz fog vezetni, azt mégis elrendelték.

II. Miklós cár (oroszul: *Никола́й II*; teljes neve Nyikolaj Alekszandrovics Romanov *Никола́й Александрович Романов*; Szentpétervár, 1868. május 8./19. – Jekatyerinburg, 1918. július 4./17.) Oroszország cárja, Lengyelország királya, és Finnország nagyhercege. 1917-ben lemondott a trónról, és ezzel Oroszországban megszűnt a monarchia. 1918-ban a bolsevikok kivégezték családjával együtt Jekatyerinburgban; 2000. augusztus 14-én az Orosz Ortodox Egyház szentté avatta őt és családját.

1914. augusztus 8-án a Zenta adta le a *tengeri háború* első lövését, amikor részt vett Antivari montenegrói kikötő bombázásában. Augusztus 10-étől kezdve blokádszolgálatot teljesített. Augusztus 16-án az *Ulan* romboló kíséretében látta el feladatát, amikor egy 17 egységből álló egyesült francia-angol hajóraj támadta meg a két egységet. Az Ulanak sikerült elmenekülnie, a kiöregedett, lassú Zenta viszont erre képtelen lett volna. Parancsnoka, *Pachner Pál* fregattkapitány elutasította a megadást, és felvette a küzdelmet a túlerővel. A világháború első tengeri ütközete rövidnek bizonyult, a francia egységek kb. 15 perc alatt megbénították a Zentát, majd tovább löve az, el is süllyesztették.

² http://hu.wikipedia.org/wiki/II._Vilmos_n%C3%A9met_cs%C3%A1sz%C3%A1r

Mivel a vízben úszókat nem mentette ki senki, aki bírta, öt órás úszást követően érte el a partot és esett montenegrói fogságba. 173-an vesztek oda.

Horthy Miklós az első világháború kitörése után 1914-ig a Pólában horgonyzó 8300 tonnás *HABSBURG* csatahajó parancsnoka, majd 1915. január 1.-től a flotta egyik legkorszerűbb egysége, a frissen épült *NOVARA* gyorscirkáló kapitánya lett.

Horthy egyik feladata a tengeri blokádot kijátszva egy német búvárhajó elvontatása volt a Földközi-tenger keleti medencéjébe. *Haus* tengernagy flottaparancsnok választása Horthyra és a Novarára esett. Május 4-én indultak, és 6-án reggel már túl voltak a szoroson. Ekkor azonban francia hadihajók felfedezték a Novarát. Az U 8 tengeralattjárót leoldották, és egyedül folytatta útját, a Novara pedig teljes gőzzel elindult hazafelé. A blokádot visszafelé az olasz partok mentén törte át, arra számítva, hogy az üldöző erők Korfu felől közelednek. Igaza lett, és veszteség nélkül futott be másnap a polai kikötőbe. Az U 8 elsüllyesztette a brit Goliath csatahajót, Horthy pedig megkapta a 3. osztályú hadiékítményes katonai érdemkeresztet, a németektől ráadásul az 1. és 2. osztályú porosz vaskeresztet.

Olaszország 1915. május 4.-én felmondta semlegességét és 23-án hadat üzent korábbi szövetségesének, megszállva az Adria Gibraltárját, Valonát, elméletileg ezzel lezárva a 74 km széles Otrantói-szorost, az Adria kapuját. Az általa "Mare nostro"-nak nevezett tengeren azonban haditengerészetünk komoly leckében részesítette nemcsak Olaszországot, de szövetségeseit, Franciaországot és Angliát is.

Itália egyesítése 1870 előtt több hercegségből (Firenze, Milánó, Pisa stb.) és köztársaságból (például Velence, Genova, Amalfi) állt, ezen városállamok részvételével háborúk pusztítottak. Az egységes Olasz Királyság 1861-ben alakult meg a Szárd–Piemonti Királyságból, II. Viktor Emánuel király koronája alatt. Veneto tartomány csak 1866-ban került az olasz államhoz, a Porosz–osztrák–olasz háborúban elért porosz győzelem nyomán. Róma elfoglalása és a pápák világi hatalmának megdöntése 1870-ben történt meg. Ekkor vonult vissza a pápa a Vatikán és a Laterán területére. Az I. világháborúba Olaszország megszegve a korábban kötött szövetséget, területének növelésének céljából az Osztrák–Magyar Monarchia és Németország ellen lépett be 1915-ben.

Horthy Miklós az 1915. május 23.-i olasz hadüzenet után az olasz partokat bombázó flotta jobbszárnyát vezette, az olasz partokat azonnal megtámadta, rajtaütések egész sorozatát vezette az Adria nyugati partjain s ennek következtében nemcsak az olasz tengerparti hajózás bénult meg, hanem jelentős számú csapattesteket kötött le ami a partok védelméhez szükségesek. A flotta olasz kikötők elleni 1915. május 24-i támadásában a *NOVARA* vezette hajóraj parancsnokaként Porto Corsini bombázását irányította. Ezúttal a hadiékítményes 3. osztályú vaskoronarendet kapta.

Több hasonló, kisebb akcióban vett részt.³ Részt vett a Lovcsen bevételében is.

1915. őszén meginduló nagy balkáni offenzíva idején, behatol a San Giovanni di Medua albán kikötőbe, amely a montenegrói hadsereg ellátásának volt fő átrakodóhelye, és 1915. december 5-6-án ágyútüzével elsüllyeszti az előző este oda beérkezett mintegy 14 kisebb-nagyobb teherhajót teljes rakományukkal vakmerő vállalkozás hadseregünknek lehetővé tette Montenegró könnyű meghódítását és nagymértékben járult hozzá a tengerpart felé menekülő szerb hadsereg megsemmisítéséhez.

1916. január 10-én, Montenegro elfoglalása után német tengeralattjáró bázist létesítettek a Cattarói-i öbölben. Az Otrantói-szoros lezárására 1916 nyarán elsősorban a német tengeralattjárók elleni kísérlet volt. 1917. január 8-án a német katonai vezetés bejelentette a korlátlan tengeralattjáró háborút. Erre az antant körülfárta az ontrantói öblöt.

Horthy két támadást vezetett az Otrantói-örhajóraj megsemmisítésére. Az első előretörés 1916. július 8-án éjszaka ment végbe. Feladatát teljes sikerrel hajtotta végre, és nemcsak az örvonalat bontotta meg, hanem öt felfegyverzett örhajót is megsemmisített. 1916. július 9-én a *Novara* egymaga elsüllyesztett két felfegyverzett brit halászhajót, illetve kettőt megfutamított, kimentve a 9 túlélőt.

³ Csonkaréti 2001.

1916. november 21-én, 86 évesen – a világháború harmadik évében – meghalt *I. Ferenc József* (németül: *Franz Joseph von Österreich*; Bécs, 1830. augusztus 18. – Bécs, 1916. november 21.) osztrák főherceg, 1848-tól haláláig osztrák császár és cseh király, 1867-től Magyarország megkoronázott apostoli királya, nem érte meg birodalma széthullását.

A III. otrantói csatára⁴ 1917. május 15-én került sor a Császári és Királyi Haditengerészet és az antant hadiflottája között. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadiflottája, amely szerepet játszott a központi hatalmak balkáni sikereiben 1916-tól tétlenségre volt kárhozható. Ennek az oka az volt, hogy az antant lemondott az adriai jelenlétről és lezárta a Földközi-tengerhez vezető az Otrantói-szorost. A tengerzár elleni támadás ötlete Horthy Miklóstól származott. Horthy Miklós 1917. május 14-én a "Novara", "Saida" és "Helgoland" cirkálókkal megtámadja és megsemmisítse az ellenség záróvonalát. 1917. május 15-én a *Novara*, a *Helgoland* és a *Saida* cirkálók, valamint a *Balaton* és a *Csepel* torpedórombolók áttörték az otrantói záróövet, és 12 gőzöst süllyesztettek el. A visszaúton megütközött az Acton ellentengernagy vezette antant-hajórajjal (*Darhmouth* és *Bristol* brit és a *Marsala* olasz cirkálók és 5 olasz romboló). A harcban, amelyben az adriai hadviselés történetében először mesterséges köd bevetésével is próbálkozott a Novara-csoport parancsnoka, maga Horthy is fej- és lábsérülést szenvedett, de sebei ellátása után hordágyon a parancsnoki hídra vitette magát, ahonnan tovább irányította a csatát, amíg el nem vesztette eszméletét. A több találatot kapott *Novarát* a *Saida* vette vontába, és a lassan haladó menetet csak a *Budapest* csatahajó valamint a *Kaiser Karl VI.* és a *Sankt Georg* páncélos cirkálók vezette erősítés megjelenése mentette meg. Az ütközetben hősi halált halt a NOVARA első tisztje, *Szaborits Róbert* korvettkapitány is.

Az Otrantói-szoros záróvonalának megrohanása olyan eredményes volt, hogy azt az antant alig volt képes újjászervezni. Feladatuk betöltése után cirkálóink egyesültek s rövidesen felvették a harcot az ellenük kifutott cirkálókkal és torpedórombolókkal. Az ellenség túlnyomó erejével szemben csaknem három órán át tartott a tűzharc s az ádáz küzdelem során szétrepülő gránátzilánkoktól a parancsnoki hídon Horthy Miklós is megsebesült. Sebének bekötözése után halált megvető bátorsággal tovább vezette a csatát és mindvégig a helyén maradt Horthy elszánt tüzelésével a döntő csapásra felvonuló ellenséget a tüzelés beszüntetésére és elvonulásra kényszerítette. A túlerős ellenséggel mintaszerű vitéz magatartással megvívott harc után diadalmasan futott be hajójával a cattarói-öbölbe. A csata a Földközi-tenger legnagyobb tengeri ütközete lett, mely egyben a Császári és Királyi Haditengerészet legkiemelkedőbb sikere volt az első világháború során.

Ennek megfelelő volt az elismerés. A flottaparancsnok, *Njegovan* tengernagy a Vaskoronarend hadidíszítményekkel és kardokkal ékesített 1. osztályát kapta, Horthy pedig a hadidíszítményekkel és kardokkal ékesített 2. osztályú Katonai Érdemkeresztet. (A Katonai Mária Terézia rend lovagkeresztjét ezért a fegyvertényért, de nem ekkor, hanem 1921-ben kapta.)

Az 1917. májusi otrantói ütközetben súlyosan megsebesült, és visszavonult kenderesi birtokára. Felépülése után, 1918. február 1-jén, a Bocche di Cattaróban (Kotor, Montenegró) lévő támaszponton a PRINZ EUGEN dreadnought (csatahajó) parancsnoka lett. A cattarói matrózlázadás elfojtásában (a *Sankt Georg*, *Kaiser Karl VI.* és *Gäia* hadihajókon) a hiedelmekkel ellentétben nem vett részt.⁵ 1918. február 27-én ellentengernaggyá, és több, rangban felette álló sorhajókapitányt és tengernagyot megelőzve a császári és királyi flotta parancsnokává nevezték ki.

1918. január 22-én Polában volt nagyszabású munkásmegmozdulás. 1918. február 1-jén Cattarónál matrózfelkelés tört ki. A flotta vezetésében ekkor nagy változások következtek be, 1918. február 27-én a flotta parancsnokává és ellentengernaggyá, a tisztikar egyhangú és lelkes óhajára, a király legvitézebb tisztjét, Horthy Miklóst nevezte ki, mint aki acélos eréllyel biztosítani tudja a rendet s visszaállítja a már meglazult katonai fegyelmet.

1918 júniusában a teljes flotta élén ismét kifutott, hogy az otrantói védőzárát megtámadja, de a – másik hajóegységet vezető – *Szent István* csatahajó június 10-i megtorpedózásának hírére visszafordult.

⁴ Katona Miklós - OTRANTÓ - 1917. május 15.

⁵ Csonkaréti 1993.

1918. október 31-én végül IV. Károly király utasítására átadta a flotta hajóit az október 27-én alakult Szerb-Horvát-Szlovén Nemzeti Tanácsnak. Horthy Miklós november 1-jétől altengernagy lett, ezt követően meghatottan vett búcsút a flotta vezérkarától és a VIRIBUS UNITIS legénységétől. Másnap olasz békaemberek elsüllyesztették a VIRIBUS UNITIS-t. Harmadnap *IV. Károly* letette a fegyvert.

Az összeomlás után kenderesi birtokára vonult vissza. Horthyról mint tengerésztisztról a szövetséges és ellenséges erők tisztjei egyaránt nagyon jó véleménnyel voltak, több megemlékezésben kiemelték „lovagiasságát”.